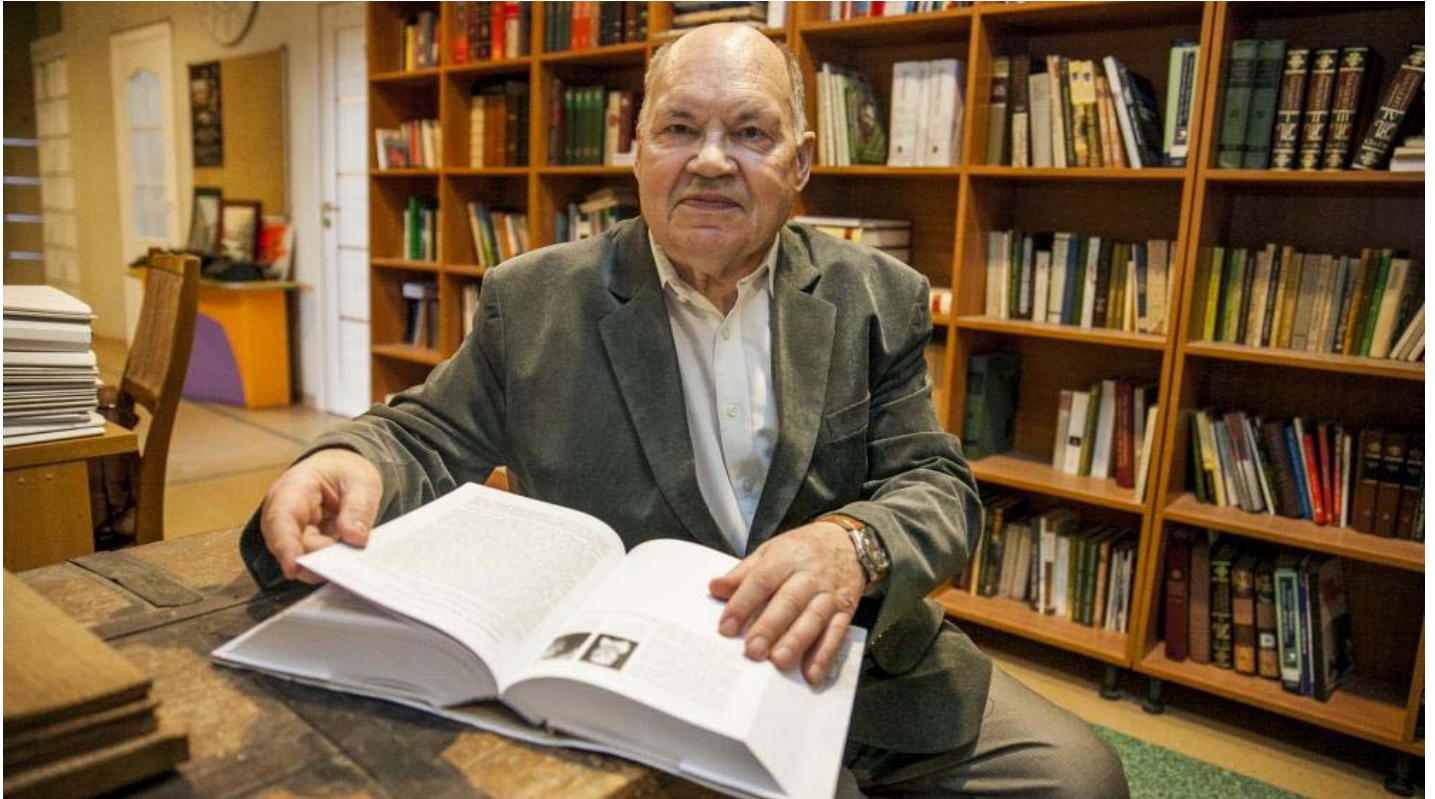

V. Mačiekus kaupia etninės kultūros paveldą

Evelina JOTEIKAITĖ

2017-05-28 12:00

Rokiškio garbės pilietis Venantas Mačiekus, „Vermės“ leidyklos „Lietuvos valsčių“ monografijų serijos pradininkas, sudarytojas bei bendraautoris. *Alinos Ožič (LŽ) nuotrauka*

Rokiškio garbės pilietis Venantas Mačiekus atsidavusiai myli savo kraštą: nepailsdamas rengia kraštotyrinę medžiagą, yra aktyvus lietuvių etninės kultūros puoselėtojas. „Jei manaisi galys padaryti ką nors reikalinga – nedejuok, nelauk geresnių laikų, tiesiog pradėk veikti jau šiandien pat, – ragino jis ir pridūrė, kad tokios nuostatos laikėsi visada. – Laikai keičiasi, jų būta visokių. Į gyvenimą žvelgiu optimistiškai.“

Etninio paveldo tyrinėtojas nerado vienareikšmio atsakymo į klausimą, kaip iš ekonomisto tapo kraštotyrininku, etnografu ir istoriku. „Matyt, tai atėjo iš šeimos, iš tėvų, iš mamos brolio, mano dėdės Adolfo Kuzavinio, – svarstė V. Mačiekus. – Jis Smetonos laikais baigė Vytauto Didžiojo universitetą, buvo germanistas, turėjo labai turtingą biblioteką.“

Knygos formavo asmenybę

1941-aisiais Kuzaviniai išgyveno tremtį į Sibirą. 1947-aisiais jiems pavyko iš tremties pabėgti. Joniškyje (ten, kur šeima gyveno) išliko sukauptos knygos.

„Namo šeiminkai jas išlaikė, padalijo į dvi dalis – vienos liko dėdės Adolfo tėviškėje prie Kazliškio, Veselavos kaime, Rokiškio rajono savivaldybėje. Kitas atvežė pas mus į Močiekų kaimą, – pasakojo Venantas. – Tėvelis apdairiai jas paslėpė tokioje didelėje dėžėje ant tvarto lubų. Stribai darydami kratas tos dėžės neužtiko.“

Tos knygos, kurios buvo paliktos Veselavoje, kaip sakė Venantas, neliko skrebų (stribų) nepastebėtos – jas sunaikino.

„Išvežė ir sudegino. Dėdė dar bandė gelbėti, ieškojo jų, tačiau suradus vadovaujantį leitenantą (jį vadino „leitenantu kazachu“, gal todėl, kad buvo kilęs iš Kazachijos?) šis rusiškai atšovė, kad nežinaš, kokios čia knygos, tad geriau jas sudėginsias“, – apmaudo neslėpė kraštotyrininkas.

Išlikusios knygos – klasika (ir lietuvių, ir užsienio), įvairūs žurnalai, sociologinio pobūdžio literatūra, anot V. Mačiekiaus, davė jam labai daug – suformavo savitą mąstymą, lėmė ir gerus mokymosi rezultatus.

Baigęs gimnaziją iš karto nestojo studijuoti – ėmėsi aktyvios veiklos, tapo apylinkės pirmininku. Tuo metu, pasak Venanto, jis atliko gerą darbą: priregistravo 1958 – 1959 metais grįžusiuosius iš tremties. „Žmonės galėjo grįžti į savo namus, iš naujo įsikurti“, – prisiminė pašnekovas sudėtingą sovietinį laikotarpį.

Arčiau lietuviybės

Vėliau visgi išvažiavo studijuoti, pasirinko ekonomiką. Venantui knietėjo sužinoti, kodėl ūkyje nėra pažangos, kodėl kolūkiuose dirbantiems žmonėms nemokėdavo už darbą?

Nors gyvenimas ir buvo pilnas veiklos, Venantą Mačiekų vis labiau traukė kultūros pasaulis, norėjosi būti arčiau lietuviybės salos.

„Niekas man negalėjo dorai paaiškinti, kas yra ta ekonomika. Visi kaip susitarę kartojo – rimtas dalykas, – šypsojosi pašnekovas. – Po studijų baigimo supratau, kad mums nebuvo dėstomas tikras ekonomikos mokslas. Tik atgavus Nepriklausomybę pavyko susipažinti, išstudijuoti tikrąją ekonomikos teoriją.“

Nors gyvenimas ir buvo pilnas veiklos, V. Mačiekų vis labiau traukė kultūros pasaulis. „Norėjosi būti arčiau lietuviybės salos, 1968-aisiais pradėjau dėstyti Vilniaus universitete (VU). Suformulavau sau tokią nuostatą: jei žmogus laiko save inteligentu, be to tiesioginio darbo, kuris padeda išgyventi, užsidirbti duoną – reikia siekti ko nors daugiau.“

Kaip pirmąjį žingsnį įsitraukiant į kraštotyrinę veiklą, Venantas įvardijo darbą, kurio ėmėsi 1970-aisiais: Rokiškio rajone tikrino archeologinių paminklų būklę. „Apėjau visus piliakalnius, kapinykus... Mitologinių akmenų radau tik trečdalį, kiti jau buvo sunaikinti“, – palingavo galvą.

„Ramuvos“ ekspedicija Lomiuose, Tauragės r., 1994-aisiais (iš kairės, pirmoje eilėje: Klaudijus Driskius, Marytė Slušinskaitė, su armonika - Jaunius Paškevičius, Gražina Kadzytė, Vacys Milius ir Venantas Mačiekus). Aloyzo Petrašiūno nuotrauka

problema – retas kalbėjo lietuviškai. „Vyravo sulenkėjusi, sugudėjusi kalba. Stebinantis pasikeitimas – per šimtmetį mūsų kalba buvo tiesiog išguita. Tai įrodo ir užrašai ant paminklų“, – sakė daugiau nei dvidešimtmetį Vilniaus universiteto kraštotyros klubui „Ramuva“ vadovavęs V. Mačiekus.

Kraštotyrininko manymu, kai tokia situacija, ypač svarbu stiprinti lietuvių tautiškumą, tradicijas, saugoti dar išlikusį etninės kultūros paveldą. Jis apgailestavo, kad kraštotyrininkų ekspedicijos išsisėmė. Pasikeitus laikams, keitėsi ir prioritetai. „Anuomet, kokiais 1980-aisiais, merginai tempti sunkų magnetofoną nebuvo sunku ir 20 kilometrų – jėgų suteikdavo tikslas. Vėliau, jau po kokių penkiolikos metų, jaunam sportiškam vyrui nueiti menką kelio gabaliuką buvo tikras iššūkis, laukdavo autobuso... Pasikeitė kartos, mentalitetas.“

„Lietuvos valsčiai“ monografijos. Alinos Ožič nuotrauka

kupiškėnų tarmės neišgirsi skambant kaimuose, ji jiems atrodo negraži, – sakė jis ir paklausė: – Kaip jums skamba antai tokia aštri šneka: *Rotai orklj vorgina.*„ V. Mačiekus paliko klausimą atvirą.

Močiukų kaime 2000-aisiais gyveno 12 žmonių, o dabar, anot Venanto, nebėra nė vieno gyventojų. „Visos penkios sodybos stovi tuščios. Vaizdelis nekoks, – liūdnai kalbėjo jis ir pridūrė, kad žmonės veja iš gimtųjų namų prarasti darbai. – Ne tik kaimai tuštėja, bet ir miesteliai.“

V. Mačiekus tikino, kad tai galėtų būti akstinai ir naujiems tyrinėjimams – ekonominės veiklos, šiuolaikinių kaimo turizmo sodybų veiklos. „Būtų įdomu sužinoti, ar laikomasi papročių, tradicijų. Žinoma, keičiasi pobūdis, tačiau medžiagą vis tiek galima rinkti, domėtis sociologiniais dalykais, emigracijos priežastimis“, – kalbėjo „Versmės“ leidyklos „Lietuvos valsčių“ monografijų serijos pradininkas, sudarytojas bei bendraautorius.

V. Mačiekus stebėjo VU kraštotyrininkų sambūrio „Ramuva“ kūrimąsi. Buvo pažįstamas su docentu, vėliau profesoriumi Česlovu Kudaba. Jis ir pasiūlė jaunam entuziastui Ekonomikos fakultete įkurti kraštotyros būrelį. „1970-aisiais atsirado tokia sekcija, įvyko ir pirmoji kraštotyrininkų ekspedicija Dūkštos, Vilniaus rajone“, – pasakojo Venantas.

„Ramuvai“ tuomet vadovavo Jonas Trinkūnas. Įtardamas, kad jį seka saugumiečiai, ir baimindamasis, jog gali uždrausti organizacijos veiklą, vadovavimą perdavė į V. Mačiekus rankas. „Gal stigo diplomatijos, gal kažkuo pernelyg pasitikėjo, – retoriškai svarstė jis to priežastis. – Apsidrausdamas paprašė perimti veiklą, kad kraštotyros ekspedicijų nesusetų su jo vardu.“

Venantas suvokė, jog su to meto valdžia reikia rasti ypatingą bendravimo formą, gal net šiek tiek pagudrauti, kad netrukdomas galėtų stiprinti tautos apatybę, lietuviybę.

Pasikeitę prioritetai

Poetas Vladislovas Sirokornė yra rašęs, kad keliaudamas po Vilniaus apylinkes sunkiai susikalbėjo su vietiniais gyventojais, nes nemokėjo lietuvių kalbos. V. Mačiekus didžiausiu paradoksu vadino tai, kad beveik po šimto metų išsirušęs tyrinėti Vilniaus pakraščius susidūrė jau su kitokia

tyrinėti Vilniaus pakraščius susidūrė jau su kitokia

Venanto vadovaujamos ekspedicijos truko iki 1997-ųjų. Jis pasipiktino neatsakingumu, kai grupelė jaunuolių nebaigė darbų išskleidė sparnus į Palangos paplūdimį. „Atsisakiau rengti ekspedicijas, nes poilsinėms kelionėms neturiu laiko. Taip ir pasibaigė“, – šypsodamasis sakė mokslininkas ir pridūrė, kad priežasčių veiklai užgesti būta ir daugiau.

Pasak pašnekovo, sustiprėjus liberalizmo idėjoms, neapmokamas darbas tapo daugeliui nesuprantamas. „Tokie pinigais grįsti santykiai – nei šis, nei tas, kažkoks nukrypimas. Tokį požiūrį būtina keisti“, – konstatavo jis.

Sodžių tuštėjimo metas

Ilgą laiką rinkdamas informaciją apie papročius teisė V. Mačiekus pastebėjo, kad išmirus senajai kartai tyrimas praranda prasmę. „Iš užuominų įvykių nerekonstruos, nebėra mokslinės naudos, – įsitikinęs jis. – Kas nežino, tas nepasakys. Iš senelių galėjai šį tą sužinoti. Šiandien dar įmanoma atkurti tradicinę lietuvių kultūrą iš jų vaikų lūpų. Deja, faktų vis mažėja.“

Pasakojimų apie būrimus, magiją, anot Venanto, kaimuose dar galima išgirsti, bet užsimoti plačiai, sužinoti visą spektrą dominančių dalykų – jau nepavyks. Nyksta šeimos papročiai, tradicijos, tarmės. „Tarmės niveliuojasi. Remiantis Lietuvių kalbos instituto tyrimu, kai buvo stebimi tarmių pokyčiai per laiką, paaiškėjo, kad jos stipriai pakitusios“, – neslėpė buginavimas Venantas.

Prisiekęs Vilniaus rokiškėnas pripažino, kad tik retas senukas kalba tarmiškai. „Esu netoli dviejų tarmių ribos – uteniškių ir kupiškėnų (Kupiškis tik 8 kilometrai nuo mano gimtojo Močiukų kaimo), tai

– sakė jis ir paklausė: – Kaip jums skamba antai tokia aštri šneka: *Rotai orklj vorgina.*„ V.

„Jei manaisi galįs padaryti ką nors reikalinga - nedejuok, nelauk geresnių laikų, tiesiog pradėk veikti jau šiandien pat“, - ragino kraštiečiai. Ainos Ožič nuotrauka